

Meedoen kan niet zonder grond onder je voeten

Of waarom de verzorgingsstaat conditio sine qua non is voor de participatiesamenleving

De Koning zei namens de regering in zijn eerste Troonrede *'dat de klassieke verzorgingsstaat langzaam maar zeker verandert in een participatiesamenleving. Van iedereen die dat kan, wordt gevraagd verantwoordelijkheid te nemen voor zijn of haar eigen leven en omgeving.'*

Over wie heeft de regering het hier, vraag ik de premier. Ons land telt zes miljoen vrijwilligers, 3,5 miljoen mantelzorgers. 1,5 miljoen jonge mensen gaan dagelijks naar school, opleiding of universiteit, 7,5 miljoen mensen werken, miljoenen mensen doen dagelijks boodschappen, miljoenen mensen zijn dagelijks onderweg op de snelwegen en in het ov van onze samenleving. Wie participeren er eigenlijk niet? vraag ik de premier, en wat is dat dan: participeren? Of hebben we het alleen over de mensen die een inkomen hebben uit het stelsel van sociale zekerheid, voorzieningen en zorg?

Minister Dijsselbloem stelt in de Miljoenennota dat er bijna een miljoen mensen aan de kant staan die willen werken. En, voegt hij eraan toe, een toename van de arbeidsdeelname van werklozen, arbeidsgehandicapten, deeltijdwerknemers en ouderen zou een aanzienlijk deel van het drukkende effect van de vergrijzing wegnemen. Betekent de Troonrede-participatiesamenleving dat dit kabinet bereid is die hogere arbeidsparticipatie te gaan afdwingen met wetgeving of concreet beleid? En fermer dan nu gebeurd met een schamele 1200 banen van het Grabbeltonakkoord in 2014 en de 125.000 banen voor mensen met een beperking/handicap in 2026? Of beperkt deze regering zich tot de oproep van de minister van Sociale Zaken: 'werklozen moeten natuurlijk wel van de bank komen'. Hoe ziet een appèl op meedoen er uit? vraag ik de premier.

En wat bedoelt deze regering met 'verantwoordelijkheid nemen'? Leg mij, leg de burger nu eens uit waarom zoiets als in de file staan géén individueel probleem is, iets waarvoor we in het kader van de participatiemaatschappij onze eigen verantwoordelijkheid eens zouden kunnen nemen, denk aan carpoolen, op andere tijdstippen gaan werken, de trein nemen, minister Schultz kan zeggen: er ligt meer dan voldoende asfalt, we benutten het slechts voor 20%, en blijft dit kabinet namens ons wegen aanleggen en is werkloosheid wél een individueel probleem, waar de overheid haar handen vanaf trekt, zowel voor het vinden van werk als voor de financiële gevolgen?

Waar ik mij zorgen over maak is dat we het ten fundamentele niet meer hebben over: waarom hebben we die verzorgingsstaat?

Zoals de mens schone lucht en water en aarde nodig heeft om te ademen, te drinken en z'n voedsel te verbouwen, zo heeft de mens grond onder de voeten nodig als hij of zij oud wordt, niet meer productief is, wanneer ie getroffen wordt door werkloosheid, (chronische) ziekte, handicap of pech..... Mensen kunnen veel zelf, benutten al lang hun eigen organiserend

vermogen, hun zelfredzaamheid en eigen verantwoordelijkheid. Wie noemt zich nog werkloos? Grote groepen zitten in between jobs, geven zich uit voor adviseur als zelfstandige zonder opdrachten, stapelen de ene onbetaalde functie op de andere stage, werkloze jongeren teren op de zak van hun ouders. De Groene Amsterdammer noemde deze houding op individueel vlak lovenswaardig, maar op maatschappelijk niveau rampzalig. Want het maakt de nieuwe werkloosheid nagenoeg onzichtbaar en ontslaat politici van de verplichting er al het mogelijke tegen te doen. Het tekort aan banen is structureel geworden en daarmee een collectief, politiek probleem. Dat lost een individu niet op door af te zien van een uitkering, dat raakt het fundament van onze samenleving, onze economie. Waar in de kabinetsplannen zie ik de onderkenning hiervan terug, vraag ik de premier?

Omdat we niet alles individueel kunnen, hebben we bepaalde zaken in het collectief van de overheid geregeld. De sociale zekerheid maakte een einde aan de mensonterende situatie van armoede en gebrek. Toegang tot zorg en onderwijs, onafhankelijk van de dikte van je portemonnee, gaf en geeft generaties jongeren de kans zich te ontplooien. Vaak uit welbegrepen eigenbelang ontstonden solidaire regelingen om elkaar te helpen omdat je ook wist : morgen kan het mij gebeuren. En: een samenleving met grond onder de voeten voor iedereen is stabiel, veiliger, welvarender.

Terugkomend op de participatiesamenleving van dit kabinet: de verzorgingsstaat was ooit bedoeld om mee blijven doen (participatie) mogelijk te maken, om te voorkomen dat je wegens werkloosheid, ziekte, gebrek in het ravijn donderde. Een vangnet desnoods. Niet zonder resultaat.

In dat licht vraag ik de premier: hoe ziet dat 'minder overheid, meer samenleving' zoals hij de zinsnede uit de Troonrede graag uitlegt, er nu precies uit? Wat wordt er precies minder, wat moet er meer? Schets die samenleving eens in een beeldend verhaal.

Of bedoelt de premier: de (Rijks)overheid doet even niet meer mee? We gooien de boel over de schutting van gemeenten en burgers. En dan? vraag ik. Waar is het solide financiële kader bijvoorbeeld. Wat doet dit kabinet met de ervaringen in Denemarken waar een vergelijkbare decentralisatie de eerste jaren meer geld kostte en daarna pas iets minder? Hoe gaan we reageren op de verschillen die zéker gaan komen? De bureaucratie is nog niet in staat om met zelfredzame burgers om te gaan; de politiek is niet opgewassen tegen verschillen tussen Maastricht en IJmuiden: bij ieder incident volgt een maatregel die nergens een antwoord op is. Een regering die kiest voor verregaande decentralisatie en voor maatwerk moet de discipline hebben om zichzelf heel slank te maken in regeldrift en beleidsdrift, moet de beleids capaciteit op de ministeries drastisch verkleinen en inzetten op een overheid die in de leefwereld van mensen veel meer slagkracht heeft en daadwerkelijk nabij kan zijn. U kunt herfstakkoorden sluiten zoveel u wilt, maar als uw wetgevingsvoorstellen solide onderbouwing missen, is het aan deze Kamer tegen die voorstellen te stemmen.

Hoe heeft het zo ver kunnen komen? Vanaf begin jaren negentig in de aanloop naar tal van verbouwingen in onze verzorgingsstaat hebben we nagelaten te definiëren wat we sociaal vinden. We hebben nagelaten daarover consensus te vinden, zowel politiek als

maatschappelijk. We hebben nagelaten om bijvoorbeeld met elkaar te concluderen: we vinden het níet sociaal om iemand dertig jaar werkloos in de bijstand te laten, we vinden het wél sociaal om de drempel tot de voorzieningen laag te houden, maar de ambities op participatie heel hoog te stellen. De verandering van verzorgingsstaat naar participatiemaatschappij zoals de koning het voorlas heeft dus het gevaar in zich dat mensen in een situatie waarin ze het niet kunnen gebruiken –ziekte, werkloosheid, ouderdom– teruggeworpen worden op zichzelf terwijl tegelijkertijd de grond onder hun voeten wordt weggeslagen.

Je kunt de verzorgingsstaat niet afschaffen en de participatiesamenleving uitroepen. Mijn stelling is dat je zonder verzorgingsstaat meedoen niet meer mogelijk maakt voor mensen. Zijn er dan geen problemen? Jawel. Regelingen in de sociale zekerheid blokkeren soms juist het meedoen, vanwege het stigma of vooroordeel waardoor je niet uitgenodigd wordt bij een sollicitatie of omdat de regeling in zichzelf blokkeert. Je verliest bijvoorbeeld je rechten, of het duurt te lang waardoor je steeds verder achterop raakt. Dit noem ik de paradox van de verzorgingsstaat. Die moeten we opheffen. En niet voortdurend sleutelen aan de toegang tot een voorziening, of de hoogte of de duur ervan. Dat hebben we de laatste 20 jaar stevig gedaan maar daardoor zijn de problemen echt niet opgelost.

We leven in een land waarin de niet te vermijden en noodzakelijke kosten van het bestaan, wonen, zorg en opvoeding, niet te betalen zijn en daarom stellen we 12 miljard euro ter beschikking voor 9 miljoen toeslagen die naar 7 miljoen huishoudens gaan. Uitgevoerd door 's lands grootste sociale dienst, de Belastingdienst Toeslagen. Dat zou toch anders moeten! Ik pleit voor een diepgaande discussie die niet door geld ingegeven is maar door de vraag: wat hebben we met z'n allen nodig als je ziek wordt, een handicap hebt, oud bent of werkloos. Wat is er collectief nodig en wat mag je van mensen zelf verwachten?

Helaas vermijdt dit kabinet de fundamentele discussie. Het geld-denken regeert. Bij iedere maatregel verschijnt een minister of staatssecretaris met een droef gezicht en zegt: het kan nu eenmaal niet anders. Behalve dat het onjuist is, is het armoedig. Of er nu wel geld is, of geen geld, een maatregel lanceren betekent dat er een keuze is gemaakt, een keuze voor het een, een keuze tegen het ander. Die moet uitgelegd worden. Ik vraag de premier: schets nu eens van de belangrijkste maatregelen hoe zij bijdragen aan die samenleving die dit kabinet voor ogen heeft.

Middelen zijn doel geworden. 3% begrotingstekort, 6 miljard bezuinigen, hopen op economische groei. En dan? vraag ik de premier. Welke heilstaat varen we binnen als dat is gerealiseerd? Hebben die miljoen mensen die zo graag willen, dan een baan? Wat is het doel van die bezuinigingen? Ik doel dan niet op een schouderklopje van Ollie Rehn. Waarom rommelt dit kabinet, zoals Rens van Tilburg 24 september in De Volkskrant schreef, een begroting in elkaar om maar aan een zinloze norm te voldoen en schaden we zo onze economie in de jaren na 2014, en gaan we niet met open vizier de discussie aan over wat wél zinvol Europees begrotingsbeleid is? Graag een reactie van de premier.

De kans is groot dat we helemaal niks binnenvaren, maar Nederland verder in de penarie helpen. De president van DNB zei onlangs in Washington dat we de dip van 2011 aan onze eigen tekortreductie te danken hebben. En dat het bidden om meer consumptie door burgers onzin is, omdat ons reële inkomen sinds 2009 met 9% is gekrompen, waarvan de helft van de klap in 2013 (de rest van de Eurozone, incl Griekenland tikte +3%) en dat onze voortdurende loonmatiging tot een forse verschuiving van welvaart van huishoudens naar het grootbedrijf heeft geleid, ergo: huishoudens zuchten onder torenhoge hypothecaire schulden (erfenis van de veel te ruime kredietverlening door banken, aldus Knot) terwijl bedrijven ongekende spaaroverschotten hebben en daardoor zeer concurrerend zijn. Kan de premier deze Kamer een reactie geven op deze uitspraken van de heer Knot en aangeven welk beleid in dat licht verstandig zou zijn?

Toont deze crisis ons niet glashelder dat vrede, welzijn en welvaart niet als vanzelf de resultaten zijn van economische groei, die we dachten te bereiken via deregulering en alle ruimte voor banken en bedrijven, via zeepbellen en opgeklopte beurskoersen, voortgaande subsidiëring van het gebruik van fossiele energiebronnen en via ieder jaar meer CO2 in de lucht in de hoop dat het ooit overwaait.....?

Europese landen staan hard tegenover elkaar, in eigen land is het grootbedrijf rijk, de burger verarmt, de overheid verarmt, de overheid verarmt die burger verder door de sociale zekerheid en de verzorgingsstaat onder het mom van betaalbaarheid en Europese begrotingsnormen voortdurend te amenderen. Maar bedrijven hebben niks aan een arme burger, de overheid ook niet. De markt is imperfect.

We moeten de doodgeslagen begrippen 'solidair' en 'sociaal' nieuw leven inblazen. Ook en misschien zelfs wel vooral uit welbegrepen eigen belang. Doen we dat niet dan laten we teveel mensen aan hun lot over, ziet niemand naar hen om, is de grond weg onder je voeten en is meedoen onmogelijk geworden. We gunnen ons niet de tijd, of durven het uit electorale motieven niet aan, om fundamenteel na te denken over wat er nodig is om ons allemaal gedurende ons leven te accommoderen en te faciliteren bij opvoeding, educatie, werk, werkloosheid, zorgen voor elkaar, ontspanning, arbeidsongeschiktheid, ziekte en pensionering.

Ik spreek de Koning tegen: om een participatiesamenleving mogelijk te maken is er een stevige basis nodig en die noem ik: de verzorgingsstaat als *conditio sine qua non* om te leven. Net als aarde, water en lucht. Een nabije, betrouwbare, toegankelijke overheid en solidariteit voeg ik daar aan toe.

Fractie GroenLinks Eerste Kamer
Tof Thissen
fractievoorzitter